

„Valahogy univerzálisabb”

LANCZKOR GÁBOR BESZÉLGETÉSE SZÁLINGER BALÁZZSAL*

A fiatal kortárs irodalom azon költői közé tartozol, akik többnyire kötött formákban írnak; ugyanakkor, sajátos módon, a versnyelveden, a konkrét poétikai megoldásaidon sokkal inkább a huszadik század első harmadának magyar fővonulatából ismerős hangütés és beszédmód tűnik át (modernizálva persze), semmint az ebből szervesen kinövő, időben hozzánk közelebb eső Újholdas, poszt-Újholdas vonal. Mennyire tudatosan formáltad meg így „visszalépve az időben” a versnyelvedet? Mely alkotók voltak rád pályakezdőként hatással? Mennyiben változott ez az idők folyamán?

Nem formáltam, nem hiszem, hogy formáltam. Természetesen nem műveletlenségemmel kérkedem, de egyszerűen az lehetett a helyzet, hogy nem jutottam el diákkoromban az Újholdig. Vagy azt már nem értettem. Nem tetszett. Nem volt hozzá semmi közöm. Adyhoz, Karinthyhoz volt közöm és korábbiakhoz: Petőfihez, Csokonaihoz, Virág Benedekhez. Később meg a Nyugat nyomán jutottam el Somlyó Zoltánig és más nyugatosokig. Azóta persze ismerem bőven későbbieket is, de a legfontosabb tanulóéveket velük töltöttem. Szerintem sehogy se formáltam, csak így esett jól.

A hivatalos irodalomtörténet-írás és a Nyugat fősodrán némileg talán kívül eső Somlyó Zoltán költészetéhez való viszonyodat hogyan jellemeznéd? Talán épp a feltételes outsidersége volt az, ami megragadott? Mesélj egy kicsit arról is, kérlek, hogyan építetted be Somlyó költészetét a sajátodba.

Valami hetvenes évekbeli Somlyó-válogatás került a kezembe, és viccesnek találtam. Nagyon rossznak. Aztán valahogy túlolvastam, és beragadt valamennyi verssor. Aztán egész vers, a rontásokkal együtt. Ezzel kb. egy időben olvastam Nagy Endre Várad-regényét, talán ott is említve volt Somlyó (de ebben nem vagyok biztos), mindenesetre Somlyónak is volt Várad-verse. Pár hét múlva költöztem is, és ez a két „ismerősöm” volt a városban. Beépíteni nem is kellett, illetve nem volt elhatározás kérdése, ömlött belém minden, ami Somlyó-költészet, és igen: nagyon lebilincselő volt egy olyan költőt olvasni, akit magamnak fedeztem fel, és alig ismerik. A huszadik századi magyar költészet egyik tragédiája, hogy a Nyugat egyik legnagyobb (szerintem Kosztolányi fölötti) költői tehetsége elkallódott. Nem is tudtam volna akkor más verseket írni, mint amelyekben ott lapul ő is.

Ha már szóba került Kosztolányi, vele hogy zajlott az első találkozás, s mennyiben változott (ha változott) azóta a viszony? Befolyásolt-e, s ha igen, mennyiben, az ezredforduló Kosztolányi-renezánsza? Gondolok egyrészt itt arra, áttételesen hatott-e a prózája is a lírádra, illetve mit tudtál pályakezdőként és mit tudsz ma kezdeni a nem kis részt a Kosztolányi-hagyomány

* Szálinger Balázs 1978-ban született Keszthelyen. Príma Junior-, és József Attila-díjas. Kötetei: 1999, Kievezni a vajból; 2000, Zalai Passió; 2002, Első Pesti Vérkabaré; 2005, A sík; 2008, A százegyedik év; 2009, M1/M7

égisze alatt felhabzott ironikus, nyelvjátékos, könnyedebb költői megszólalást előtérbe helyező lírafelfogással?

Na, ez az, amit magamtól se kérdeztem meg még soha. És most jövök rá, hogy nem olvasok Kosztolányit. Az ő aranyos-kedves-könnyen lecsúszó költészete nem véletlenül népszerű. Közel állnak a versei a versnek egyik általános olvasatú ideájához. Szépek, rímelnek, picit el is gondolkodtatnak, kellemes dolog olvasni őket. De kibírnám nélkülük egy lakatlan szigeten. Valahogy nem nagyon akadnak belém, nem karcognak meg, néhány kivételes verset leszámítva persze. Kosztolányinak a műveltségét tartom igazán nagyra és azt, hogy egyike azon keveseknek a magyar irodalomban, aki kihozták magukból a 100%-ot. Mindent, ami mint lehetőség bele volt kódolva. Somlyó például ebből 70%-ot eljátszott. Kosztolányinak így érdekesebbnek tartom a cikkeit, tanulmányait, jegyzeteit, esszéit. Ezekben sokkal többször meg tud lepni.

Tudható rólad, hogy könnyűzenei kritikaírással is foglalkoztál. Ez mennyiben épült be szer- ves tapasztalatként a versvilágodba? Mennyiben tekinted átjárhatónak a (sarkítva és leegyszerűsítve) „populáris” és „magas” művészet világát?

Az a helyzet, hogy már nagyon régóta nem foglalkozom ezzel, csak egy időben ez volt, amiből éltem. Jó pár év kihagyás után az ember már nem nagyon tud visszatérni ebbe a „szakmába”, elmegy mellette a vonat, úgyhogy már csak afféle műkedvelő vagyok, és a pályán maradt társaim hú olvasója. A kérdés második felére: nemhogy létezik átjárás, de (a U2 egyik lemezének jelszavát idézve) minden egyformán popzene, nem látok külön elit- és populáris művészetet. A zene ugyanolyan rangú inspirációs forrásom, mint a sport, az időjárás, a szerelem, a halál, a közélet, a hit és akármilyen más.

Pár éve színházzal is aktívan foglalkozol, több darabodat bemutatták az elmúlt időszakban. Mondanál ezekről, illetve a bemutatóval kapcsolatos bármily tapasztalataidról néhány szót?

Három éve, teljesen véletlenül csöppentem bele. Gondolom, kívülről úgy látszhatott, hogy mivel írtam több verses epikai művet, alkalmas lehetek arra, hogy történetet ugyanúgy versben, de drámaként írjak meg. Mondom: látszhatott kívülről, de Horváth Csaba részéről, aki az első ilyen munkára kért, óriási bátorságra volt ehhez szükség. Azért is, mert nekem semmi közöm nem volt a színházhoz, nem érdekelt, nem nagyon jártam, nem tudtam semmit a mai színházról, az utolsó élményem kis túlzással Shakespeare volt, az is olvasmányként. Aztán nagyot fordult a világ, az egyik hozta a másikat. Amit a legfontosabbnak tartok az egészben, persze amellet, hogy valamennyire megélhetést biztosít, az az, hogy itt se kell másnak lennem, mint költőnek. Hallottam olyan véleményt, hogy én már nem is vagyok költő, mert már többet dolgozom színháznak, mint... irodalmi folyóiratoknak. Jó lenne nagyon hangosan szétkiabálni a világba, hogy ez mekkora ostobaság. Térey János halálpontos megállapítása jut eszembe: Magyarországon költészetre ma egyedül a színházban kíváncsiak. Amennyi ember megveszi a verseskötetemet, nagyjából annyi ember ül egy átlagos nézőtéren, ugyanúgy versfogyasztóként. Arról nem is beszélve, hogy minden eddigi színpadi mű írása során „leesett” a kezembe 3–4 olyan vers, amit semmiképpen nem írtam volna meg az adott mű kontextusán kívül. És ezekért nagyon hálás vagyok a színháznak.

A színműveid eddigi adaptációi közül melyik előadás állt hozzád a legközelebb?

Mindegyik más, mindegyik közel áll. A Kalevala színpadra állítását révületben éltem át, az Oidipusz gyermekei próbái alatt tanultam legtöbbet a színházról, a színházi nyelvről, legkö-

zelebb a legutóbbi élmény áll hozzám: szerintem A tiszta méz volt a legszebb. Ezt és az elsőt Horváth Csaba rendezte, az Oidipuszt Valló Péter.

Ezek szerint jelen vagy a próbafolyamatok közben.

A színházban az előadás a termék, nem a szöveg. És szeretem látni, ahogy ez a termék elkészül. Ha a szöveget leadom, akkor még nincs vége az én munkámnak, néha rá kell azt igazítani színészre, helyzetre. Sokat lehet tanulni rendezőktől, színészekről is. Olyat, amit későbbi szöveg írásában hasznosíthatok. Amikor csak tudok, megyek a próbára. Amikor egy-egy kihagyott nap után megyek újra, nem jó látni, mennyit haladtak előre, és hogy én annak a kialakulását nem láttam.

Az elmúlt időszakban (megint) hosszabb ideig Erdélyben, pontosabban Kolozsváron éltél, s közben dolgoztál az ottani, komoly nemzetközi és román díjakkal elismert magyar színházzal is. Gyakorló drámaíróként hogyan tudnád megragadni a különbséget a pesti és a kolozsvári kőszínházi modell között?

A kolozsvári színházban van öt-hat nagy színész. Igazi, nagy színész. De rajtuk kívül az összes általam ismertről azt gondolom, hogy megállnák a helyüket szinte bármelyik pestiben. Olyannyira, hogy nem is biztos, hogy Pest a mérték. Azt szokták mondani, hogy az erdélyi magyar színházra nagy hatással van a világhírű román színház. Tisztán román előadást nem láttam, de román rendező munkáját már igen. Nem tudnám megragadni a különbséget, de tényleg más a szemlélet. Valahogy univerzálisabb.

Abban a költőgenerációban, amelynek te életkor szerint nagyjából a felső határát jelölnéd, többeknél markánsan kitapintható egy főként Szijj Ferenc és Marno János nyomdokain haladó esztétikai fölfogás, amelynek egyik ismérvét talán úgy lehetne meghatározni, hogy a kötetegész és az egyes belső ciklusok mellérendelő jellegű megkomponáltsága látványosan fölülírja nemcsak az egyes versekre helyezett súlyokat (gondoljunk például a mintát adó Kenyércédulákra vagy Anna-versekre), de az úgynevezett „nagy vers” akarását is, akár azon az áron, hogy a szekvenciálisan felépülő sorozatok egyes részei szükségszerűen a monotonitás és a helyenkénti önisméltés alakzataival jellemezhetőek. Te mit tudsz kezdeni ezzel a lírafelfogással, mi a viszonyod a „nagy vers” eszméjéhez, illetve meglátásod szerint milyen viszonyban van az eddigi műveidben vers, ciklus, és kötet?

Szerintem is felvirágozhat egy kevésbé hangsúlyos vers, ha olyan környezetbe van szerkesztve. De azért alapvetően nagyvers-párti vagyok. Szerintem sokszor érdemes megpróbálni, és tényleg nem tudom elképzelni akár a következő versem megírását anélkül, hogy kísérlet történe vele egy „nagy versre” – vagy valami ne vinne közelebb egy később megírandó (megírni próbált) ilyenhez. Nem tudom, melyik kötetben jelent meg Az ős Kaján. Elég ha tudom, Ady melyik korszakában. Az ember nem is tud mondani Petőfi-kötetcímet, de tud mondani rengeteg Petőfi-verset. Tudom, hogy ez a kor elmúlt, és ma már előrébb van a koncepció, de szerintem izgalmasabb önálló vers-személyiségekből szerkeszteni ciklust vagy kötetet, mint elfogadni, hogy maga a ciklus vagy a kötet a személyiség.

Jó, hogy utalsz rá, mert én is akartam kérdezni: úgy tűnhet, mintha Petőfiben és Adyban továbbra is jobban bíznál, mint a kortársakban, már ami a poétikai referenciáidat illeti. Így van-e? Amúgy az eddigi pályád korai szakaszában a kortársak közül főként Orbán János Dénes, a későbbiekben Térey János nevét említi komolyabb hatásként a recepció. Ennek a két szerző-

*nek a munkáihoz most, 2011-ben milyen a viszonyod, illetve visszatekintve miben látod a hatá-
sukat a műveidre?*

Persze, hogy jobban bíznék bennük – meg a kortársak közt kevés az olyan, aki ebbe a vonalba tartozna. Persze nem tudnám definiálni ezt a „vonalat”, de sok erdélyi költő mellett itt-honról Kemény Istvánt, Térey Jánost tudnám említeni. Szerintem ők is így vannak ezzel a bizalommal. Hogy a kérdésed második részére feleljek, OJD, és Térey, mindkettőnek jótekonysága volt természetesen. Természetes volt, hogy Orbán János hatása érződött az első könyvön, hiszen akkor, amikor én indultam, ő nagyszerű verseskötetekkel mutatkozott, és mint szuggesztív személyiség mindenre hatással volt a közelében. Viszont érdekes, hogy szinte a teljes pályámat őnélküle kellett töltenem: épp akkor jelent meg utolsó verseskötete, amikor nekem az első. Nagyon kíváncsi volnék a 2011-es OJD-re, nem tudom, hogy egy irányba tartanánk-e. Erre nem tudjuk a választ. Hogy a legutóbbi kötetemben tapintható a Térey-hatás, azt én is látom – érdekes, hogy ez pont legutóbb a legerősebb, hiszen már egy évtizede szoros velem a kapcsolat. A hat kötetből emellett három verses epika volt, ami – úgymond – saját találmány, nem hiszem, hogy ezekre hatottak volna, nem láthattam magam előtt az ő példájukat. Ami tagadhatatlanul érdekes, és foglalkoztat engem is: Térey után én is kikötöttem a színháznál. Nem hiszem, hogy a darabok világában volna hasonlóság, viszont ő az irányomra komoly hatással volt, már csak azért is, mert több felkérés is rajta keresztül jutott el hozzám, sokat segített és a sikerei is inspiráltak.

Végezetül elmondanád, min, vagy miken dolgozol mostanság?

Régi álmom egy írás a fiatal Iulius Caesarról. Amikor bő egy éve Kolozsvárra költöztem, már megvolt hozzá a legtöbb anyag, csak úgy alakult az élet, hogy nem állhattam neki. Most végre elkezdem. Az első olyan dráma lesz, amit szeretnék kötetben is látni – sőt nemcsak az lesz, szeretném, ha mindhárom műnem lenne egyszerre, verseskötet, verses regény és előadható mű. Szerintem egy év elég lesz rá, már két-három éve írom a fejemben.